

Ξάνθη, η πόλη του καπνού και αρχιτεκτονική κληρονομιά. Από το χθες στο σήμερα

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος - 12/02/2024

Η Ξάνθη είναι η πόλη όπου δραστηριοποιούμαι στον ακαδημαϊκό χώρο, και συγκεκριμένα στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Δημοκρίτειου, τις τελευταίες 2 δεκαετίες. Πρόκειται για ένα χρονικό διάστημα κατά το οποίο κανείς δένεται με έναν τόπο και τους ανθρώπους που τον κατοικούν. Έναν τόπο με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του, την ατμόσφαιρά του, που συντάσσουν μαζί την ταυτότητά του. (εικ.1) Η Ξάνθη των 60.000 κατοίκων είναι μια πόλη που, μέχρι την οικονομική κρίση, παρουσίαζε μια ζωνρή οικοδομική δραστηριότητα.

Εικόνα 1

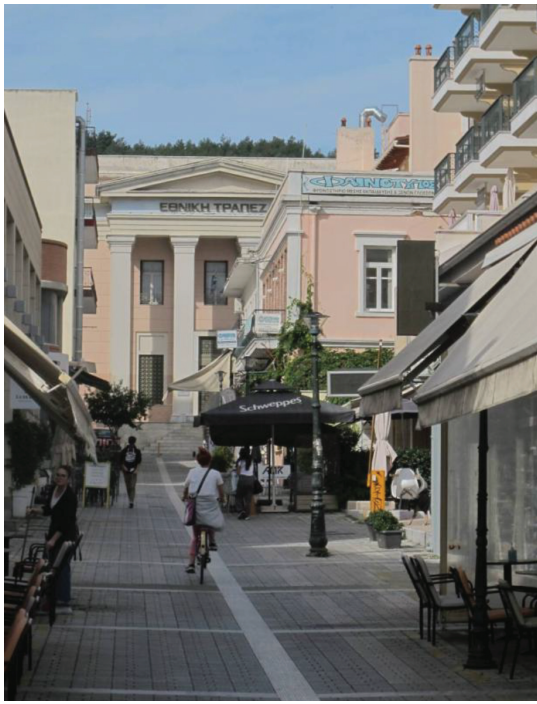
Ταυτόχρονα, τα ιστορικά τοπία της πόλης, τα χάνια, οι καπναποθήκες, ερήμωσαν ή αφανίζονταν σταδιακά. Στο προσκήνιο ερχόταν ο γνωστός τύπος της πολυκατοικίας με μια απελευθέρωση του ύψους. (εικ.2, 3) Ο τύπος αυτός, με τα σύνολα που παράγει, μετάλλαξε σε κάποιον βαθμό τη φυσιογνωμία της νέας πόλης, όπως και κάθε πόλης άλλωστε στην Ελλάδα, αλλού περισσότερο αλλού λιγότερο. (εικ.4)

Εικόνα 2

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Ωστόσο, το οικιστικό σύνολο της παλιάς πόλης, οι γειτονιές με τις κλειστές αυλές και τα χαμηλά ύψη, τα αγέρωχα αν και τραυματισμένα μακρινάρια των καπναποθηκών που αντιστέκονται πεισματικά στη φθορά του χρόνου, αλλά και οι άνθρωποι, η πολυπολιτισμικότητα που συνθέτουν οι κοινότητές τους, διατηρούν την ταυτότητα του τόπου ως σήμερα. (εικ.5,6) Η Ξάνθη είναι τουλάχιστον ακόμα μια υγιής πόλη, παρ' όλες τις παθογένειες. Το δασώδες βουνό σε άμεση γειτνίαση με τα όριά της, ο χείμαρρος Κόσυνθος και οι συνεχείς οπτικές φυγές προς τον ουρανό, μαρτυρούν τη διαρκή παρουσία της φύσης που πλαισιώνει το ανθρωπογενές περιβάλλον. (εικ.7,8)

Εικόνα 5

Εικόνα 6

Εικόνα 7

Εικόνα 8

Από τη μία το φυσικό περιβάλλον και από την άλλη η αρχιτεκτονική κληρονομιά της πόλης, θέτουν την οικοδομική δραστηριότητα του σήμερα αντιμέτωπη με τα δίπολα παλιό-νέο, φυσικό-τεχνητό περιβάλλον.

Το εμβληματικό κτίριο του παλιού Ξενία, έργο του αρχιτέκτονα Νικολεττόπουλου, αποτελεί ένα αξιόλογο παράδειγμα μιας σύγχρονης αρχιτεκτονικής για την εποχή του, που καταφέρνει να εντάσσεται με την υλικότητά της και την κατασκευαστική της ευκρίνεια με τρόπο αρμονικό στο φυσικό περιβάλλον. (εικ.9)

Εικόνα 9

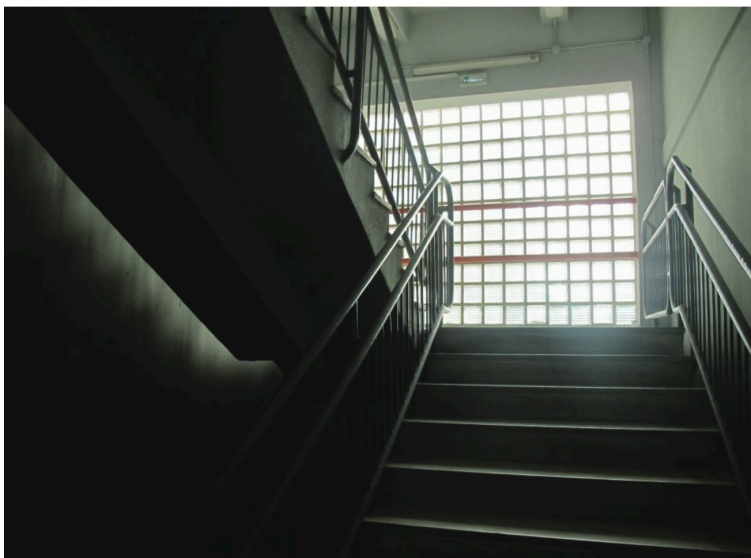
Ανάμεσα σε άλλα αρχιτεκτονικά έργα, αποτελεί το ίδιο σημάδι του μεταπολεμικού αρχιτεκτονικού μοντερνισμού. (εικ.10,11) Εδώ, αξίζει να αναφερθεί κανείς και στα κτίρια της πρώτης Πανεπιστημιούπολης της Ξάνθης, τα ΠΡΟΚΑΤ όπως τα λέμε. Πρόκειται για έργα τεχνολογικής αιχμής, που σπανίως συναντάμε στον ελλαδικό χώρο στη βάση της προκατασκευής. Μια εκδοχή του μοντέρνου με ιδιαίτερες κατασκευαστικές, λειτουργικές και μορφολογικές ποιότητες. Είναι έργο των αρχιτεκτόνων Θόδωρου Αναγνωστόπουλου, Φωτεινής Μόσχου, Μυρτώς Παυλίδου, ενώ η υψηλής ποιότητας στατική μελέτη είναι του Πολιτικού Μηχανικού Μύρωνα Κουλαξίζη. (εικ.12,13)

Εικόνα 10

Εικόνα 11

Εικόνα 12

Εικόνα 13

Μήπως θα μπορούσε κανείς να βρει κάπου εδώ συγγένειες πιο αφανείς, αφού δεν είναι μορφολογικές, με τα θαυμαστά κτίρια των καπναποθηκών; Δεν είναι άλλωστε τα ίδια δείγματα ενός προηγμένου τεχνολογικού πολιτισμού για την εποχή τους;

Η τεχνολογία αποτελεί σύμμαχο της αρχιτεκτονικής. Η καλή τεχνική γνώση απελευθερώνει τον δημιουργό και τον απομακρύνει από περιέργους ακροβατισμούς και κακοτοπιές. Ζητούμενο είναι η έλλογη χρήση της, που δεν εφησυχάζει και δεν οδηγεί στα δεσμά μιας τεχνοκρατικής αντίληψης, αλλά αντίθετα ανοίγει συνεχώς νέους δρόμους.

Η φρεσκάδα των ιδεών και η ηθική στάση χωρίς κολακειές ή αδιαφορία απέναντι στα ιστορικά αρχιτεκτονικά επιτεύγματα, φαίνεται να υποχωρούν μπροστά στην έλευση μιας βιαστικής παραγωγής της άμορφης πολυκατοικίας, όχι μόνο στην Ξάνθη, αλλά όπως όλοι γνωρίζουμε σε ολόκληρη την επικράτεια. Η παραγωγή αυτή είναι σαφώς πιο διαδεδομένη μέσα στις πόλεις, από τις λιγοστές προσπάθειες συγκρότησης αρχιτεκτονικού με νόημα και εν τέλει ταυτότητα.

Θα περίμενε κανείς πως η πληθώρα των αρχιτεκτονικών σχολών που λειτουργούν σήμερα, θα αναχαίτιζε τη ραγδαία εξάπλωση μιας αχαλίνωτης οικοδομικής δραστηριότητας, μα και φτωχής πνευματικά. Προς το παρόν, δε βλέπουμε κάτι τέτοιο ούτε εδώ στην Ξάνθη ούτε αλλού. Είναι βέβαια και οι θεσμοί, καθώς και οι οικοδομικοί κανονισμοί, που δε φαίνεται να προβλέπουν την ισορροπία μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Η πυκνότητα της ελληνικής πόλης συνεχώς συρρικνώνει το εύρος και την ποιότητα του δημόσιου χώρου.

Εδώ, θυμίζω μια ξεχασμένη έννοια της μοντέρνας πολεοδομίας. Την έννοια του διαστήματος, της αναγκαίας απόστασης των κατασκευών πάνω στο έδαφος της πόλης. Το διάστημα αυτό το συναντάμε στην κεντρική πλατεία της Ξάνθης ή στην περιοχή του Ξενία και της Πανεπιστημιούπολης. Το χάνουμε όμως στην επέκταση της πόλης, όπου συναντάμε οδυνηρές αισθητικά κατασκευαστικές και μορφολογικές συνυπάρξεις. (εικ. 14,15)

Εικόνα 14

Εικόνα 15

Η τρέχουσα οικοδομική δραστηριότητα εμφανίζεται συχνά αμήχανη απέναντι σε ένα έγκυρο παρελθόν, δυστυχώς ανιστόρητη, ενώ μορφοκρατείται από στερεότυπα, καλογολικά στοιχεία, παρερμηνείες και αδιέξοδα, που κατοικούν για παράδειγμα στη σύγχρονη αφήγηση της μπαλκονολογίας.

Μέσα σε αυτήν την επικρατούσα ατμόσφαιρα, συναντάει κανείς κάποια αξιόλογα παραδείγματα έντεχνης αρχιτεκτονικής, που αποκλίνουν από τον γενικό κανόνα.

Το Κτίριο Γραφείων στα όρια της παλιάς πόλης, των αρχιτεκτόνων Μάγιας Κολτσιδά και Μιλτιάδη Κατσαρού, καταφέρνει να αποτελέσει μια εξαίρεση με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον μέσα στο πυκνό οικοδομικό περιβάλλον. (εικ.16) Αναλόγως, η κατοικία που μελέτησε στην παλιά πόλη ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Αντωνίου, χρησιμοποιεί ένα σύγχρονο αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο που δεν μιμείται μορφολογικά ιστορικά πρότυπα, ενώ εντάσσεται τελικά μέσα στη γειτονιά του. (εικ.17)

Εικόνα 16

Εικόνα 17

Όμως, η μεγάλη εικόνα της πόλης που συγκροτεί τελικά και τη φυσιογνωμία της, δεν σώζεται από τις εξαιρέσεις. Από την άλλη, ένα ένστικτο επιβίωσης μας ωθεί να ανακαλύπτουμε ή να επινοούμε μέσα στο γενικότερο χάος χωρικές καταστάσεις, που θα έδιναν ένα πραγματικό νόημα πρωτίστως για τον δημόσιο

χώρο.

Άλλωστε η ελπίδα πεθαίνει τελευταία.

Θυμάμαι περιδιαβάσεις μέσα στον αστικό ιστό της Ξάνθης με τον καθηγητή του Τμήματός μας Παναγιώτη Κόκκορη, συνταξιοδοτημένος πια, να συναντάμε ενδιαφέροντα δημόσια περάσματα στο επίπεδο του ισογείου, κάτω από μεγάλους άχρωμους κτιριακούς όγκους. (εικ.18)

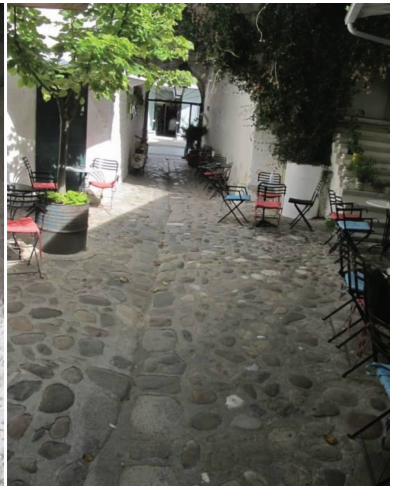
Εικόνα 18

Διαπιστώνουμε πως κάτι τέτοιο αποτελεί ένα σύνηθες γνώρισμα της πόλης.

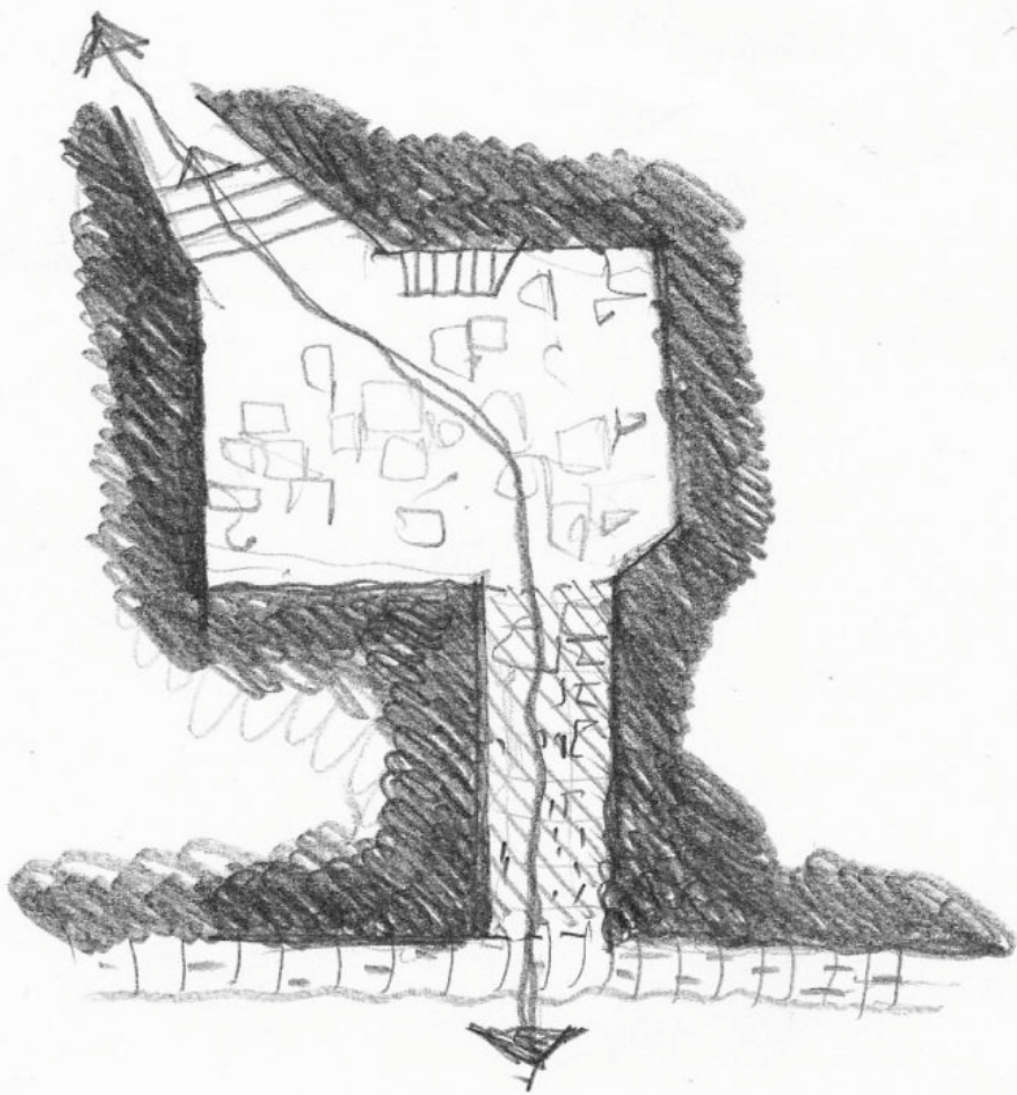
Εκ των υστέρων αναλογίζεται κανείς αν τέτοια περάσματα αφορούν υποδορίως τη βιωματική μνήμη από τα χάνια, όπου από τη δημοσιά, μέσω ενός ημιυπαίθριου περάσματος, ανακαλύπτουμε έναν εσωτερικό κόσμο. (εικ.19,20,21) Είναι το αίθριο, η περικλειστη αυλή της Μεσογείου με το μικροκλίμα της, που επανεμφανίζεται όχι ως στερεότυπο αλλά ως βιοπνευματική εμπειρία του χώρου. Αυτά τα περάσματα μέσα στη Νέα πόλη της Ξάνθης συγκροτούν τελικά χωρικές καταστάσεις, που ζωντανεύουν και επεκτείνουν τον δημόσιο χώρο. (εικ.22) Να, λοιπόν, μια χωρική συνθήκη ανάμεσα σε άλλες που μένει να εντοπιστούν, που θα μπορούσε να προσδώσει ένα νόημα, ένα συστατικό στοιχείο της ταυτότητας για τη νέα πόλη.

Εικόνα 19

Εικόνα 20

Εικόνα 22

Γιατί η Νέα πόλη είναι η έγνοια μας, σε αυτήν ζούμε και δρούμε. Εδώ υπεισέρχεται η σημασία της έρευνας μέσα στο Πανεπιστήμιο, και ειδικά σε μια σχολή Αρχιτεκτόνων. Θεωρώ κρίσιμο ζήτημα, η διδασκαλία να προσανατολίζεται στις υλικές διαστάσεις της πραγματικότητας -τον χώρο και το χρόνο. Η αλήθεια είναι -από την επαγγελματική μου εμπειρία- πως η υλοποίηση του αρχιτεκτονικού έργου μάς κάνει περισσότερο ρεαλιστές. Ωστόσο, ο ρεαλιστής κινδυνεύει να γίνεται καμιά φορά κυνικός, δηλαδή να θεωρεί πως ό,τι συμβαίνει καλώς συμβαίνει. Σε μια σχολή αρχιτεκτόνων, πιστεύω πως πρέπει να κρατηθεί ζωντανή η επιθυμία για το άλλο, για αυτό που ποθούμε να φτάσουμε. Καλό είναι όμως, να έχουμε συναίσθηση της πραγματικότητας. Πού πατάμε δηλαδή και πού πηγαίνουμε.

Ωστε μια σπουδαστική δουλειά, που από τη φύση της έχει έναν ουτοπικό χαρακτήρα ή μια υγιή αφέλεια, να μπορεί να στοχεύει στον βαθμό που της αναλογεί προς το πραγματικό. Κάθε Αρχιτεκτονική δημιουργία πραγματώνεται σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Αποτελεί κρίκο μιας αλυσίδας, όπου το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον συγκροτούν μια συνέχεια.

Μια διεισδυτική ματιά στα τωρινά ή τα προηγούμενα αρχιτεκτονικά επιτεύγματα, ταπεινά ή σπουδαία, χρειάζεται τον χρόνο της, ώστε από φευγαλέα πληροφορία να γίνει πραγματική γνώση και μνήμη. Κι αν ο πόθος μας είναι να ξεπεράσουμε τα προηγούμενα, καλό είναι πιστεύω, στοιχειωδώς, να τα γνωρίζουμε. Η γνώση της Ιστορίας του χώρου μας, όσο και πέρα αυτού, γεφυρώνει αντί να χωρίζει χρονικές περιόδους και τόπους. (εικ.23)

Εικόνα 23

Στη σχολή της Ξάνθης, μου φαίνεται τελικά πως πραγματευόμαστε μικρές ουτοπίες. Και αυτό, γιατί ο χρόνος που απαιτείται στην αναζήτηση του πώς και γιατί, έρχεται σε αντίθεση με τον ρυθμό της εναλλαγής των εικόνων και των πληροφοριών. Παράλληλα, οι σπουδαστικές εργασίες που αφορούν παρεμβάσεις στην ίδια την πόλη, έρχονται σε αντίθεση με την εικόνα της την οποία επιχειρούν να αλλάξουν.

Στις διπλωματικές εργασίες επίσης παρουσιάζεται μια ποικιλία στον τρόπο προσέγγισης στις αρχιτεκτονικές υποθέσεις εργασίας. Περισσότερο ή λιγότερο ουτοπικές. Η κάθε πρόταση επιχειρηματολογεί διεξοδικά για τις επιλογές της, αναφορικά με την τοπική, χρονική, κοινωνική ή οικονομική συγκυρία. Προσπαθούμε, οι διπλωματικές, χωρίς να στερούν έναν βαθμό ελευθερίας, να είναι ως προτάσεις εν δυνάμει τεκμηριωμένες ως προς την αναγκαιότητα της υλοποίησής τους. (εικ.24,25)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΠΟΥΡΝΑΛΙΚ ΣΤΗΝ ΞΑΝΘΗ
ΝΕΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ

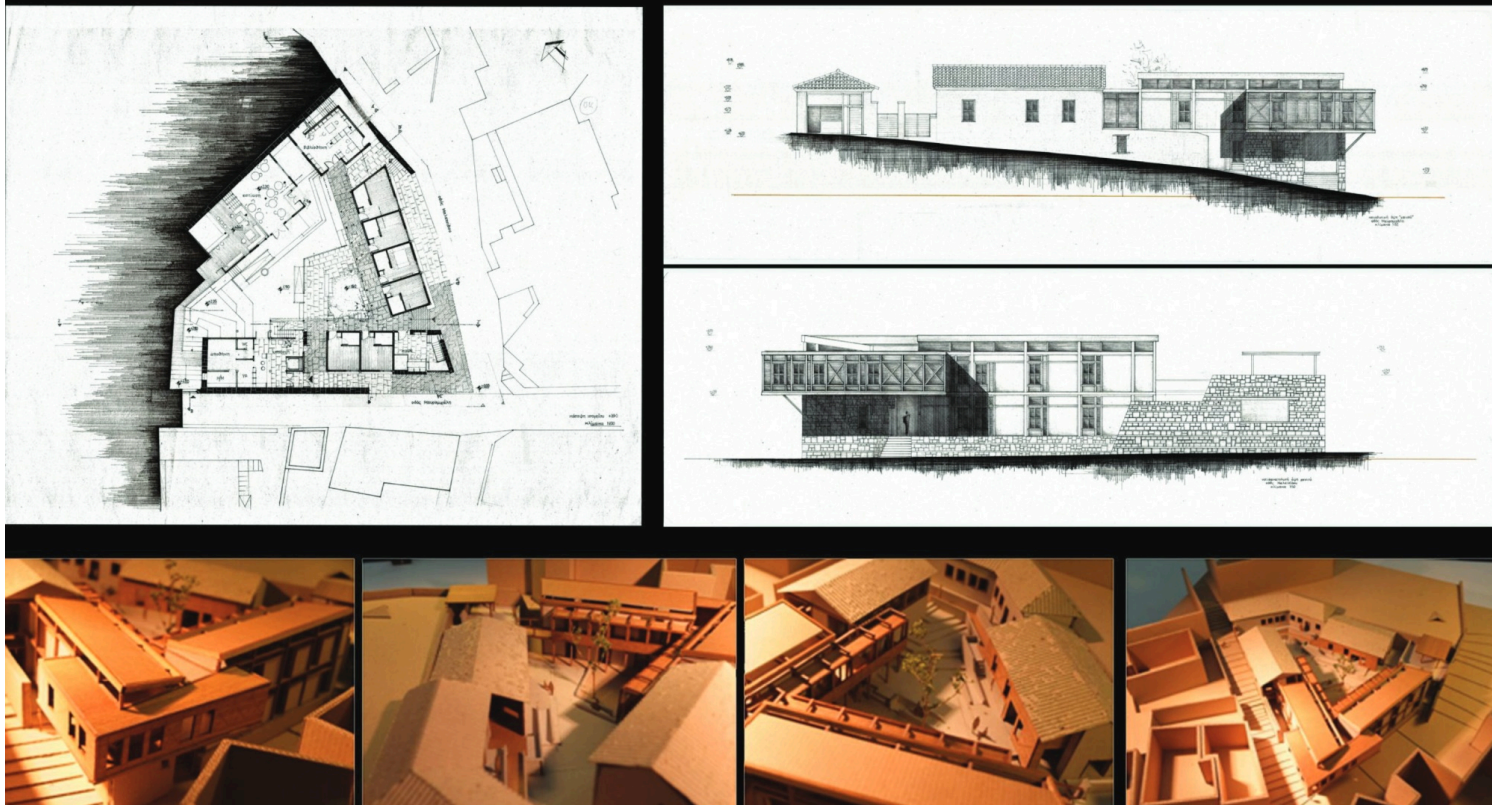
σπουδάστριες: Καραμπεκέρ Αισέ
Σιάντου Ρεβέκκα

Επιβλέποντες καθηγητές:

Αμερικάνου Ελένη
Παπαγιαννόπουλος Γιώργος
Πατρίκιος Γιώργος

Εικόνα 24

Εικόνα 25

Επίσης, αναζητείται από τις σπουδάστριες και τους σπουδαστές ένας λόγος κατανοητός, μακριά από αρχιτεκτονικά slogan και λεκτικές επινοήσεις, που μετά το αρχικό σοκ που επιφέρουν, επέρχεται η μονοτονία ενός νέου ακαδημαϊσμού και εντέλει η πλήξη. Στο μάθημα του τετάρτου έτους, οι σπουδάστριες και οι σπουδαστές κλήθηκαν να μελετήσουν ένα Μουσείο Καπνού. Είναι γνωστή η ιστορική, κοινωνική και οικονομική σημασία της καλλιέργειας του Καπνού για τους κατοίκους της Ξάνθης.

Στο προτεινόμενο οικόπεδο, υφίστατο ένα ερημωμένο κτίσμα μιας μικρής καπναποθήκης. (εικ.26) Οι σπουδαστικές ομάδες είχαν τη δυνατότητα να επέμβουν ελεύθερα στο πρίσμα του παλαιού κτίσματος, διατηρώντας τις δύο όψεις του προς τους δρόμους. Στόχος του μαθήματος ήταν να νοηθεί η κάθε σπουδαστική αρχιτεκτονική πρόταση ως αναπόσπαστο κομμάτι ενός ευρύτερου και συγκεκριμένου ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Έτσι, η συμβολή του στην εξέλιξη της φυσιογνωμίας της περιοχής θεωρήθηκε κρίσιμη. Τα παραπάνω έρχονται σε αντίθεση με τη θεώρηση του νέου κτιρίου ως αυθύπαρκτου αντικειμένου υψηλής Τέχνης εκτός τόπου και χρόνου.

Εικόνα 26

Ωστόσο, η ελευθερία ή η δέσμευση της πρότασης, λόγω της ύπαρξης του υφιστάμενου κτίσματος, αφέθηκε στην κρίση της κάθε σπουδαστικής ομάδας. Η τελική παρουσίαση ανέδειξε τελικά προτάσεις με διαφορετικές προσεγγίσεις. Εδώ να σημειώσω, πως προτιμούμε το λάθος μέσα από το οποίο κανείς μαθαίνει, παρά το «κόλπο» που οδηγεί σε φαινομενικά άρτια αποτελέσματα σύμφωνα με τις επιταγές της εκάστοτε μόδας. (εικ.27,28,29,30)

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ VIII
Μουσείο Καπνού στην Ξάνθη

Διδάσκοντες :

Πάνος Εξαρχόπουλος Επικ. Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος Επικ. Καθηγητής Δ.Π.Θ.

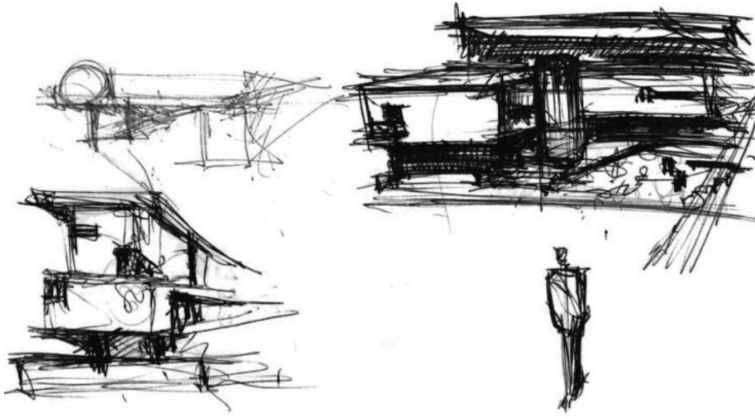
Εικόνα 27

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ VIII
Μουσείο Καπού στην Ξάνθη

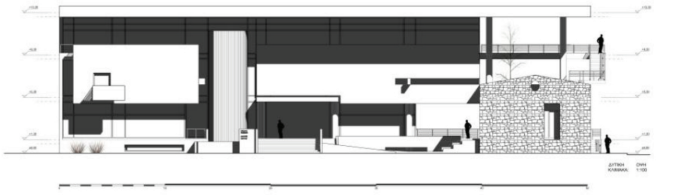
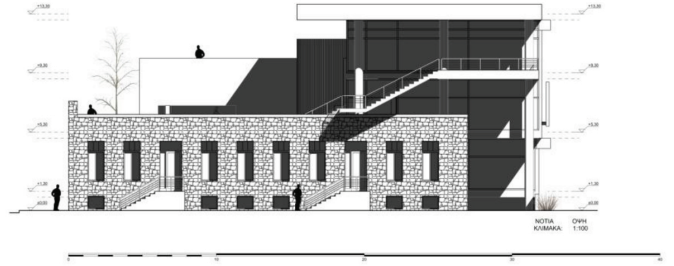
Διδάσκοντες :

Πάνος Εξαρχόπουλος Επικ. Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος Επικ. Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Εικόνα 28

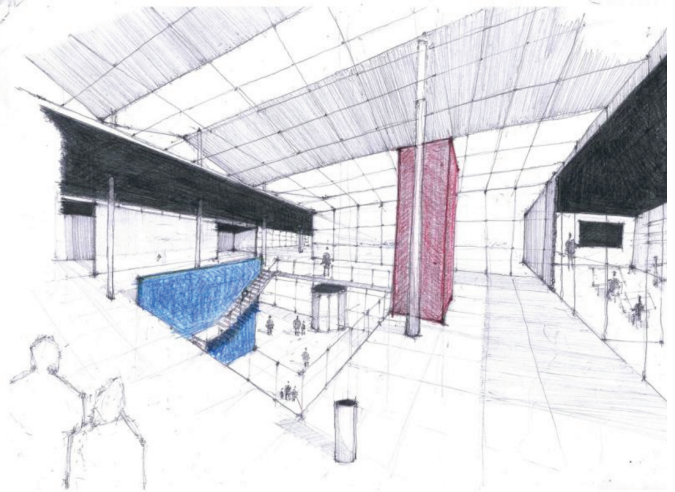
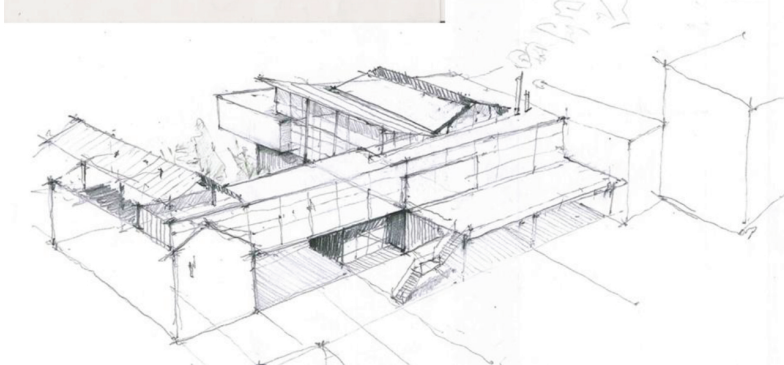
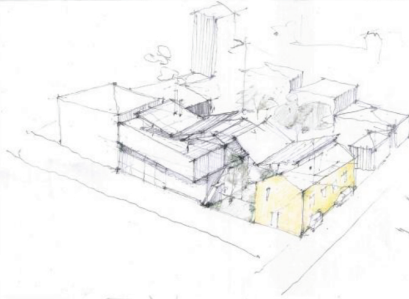
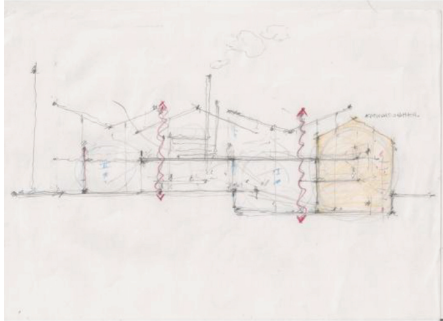
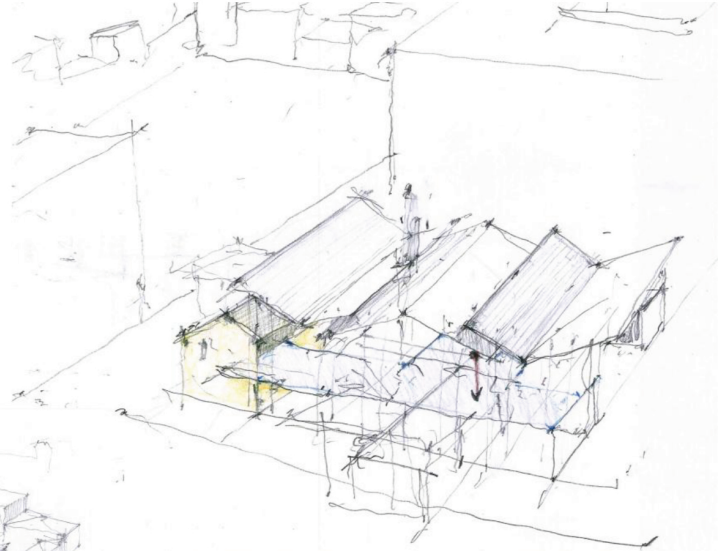
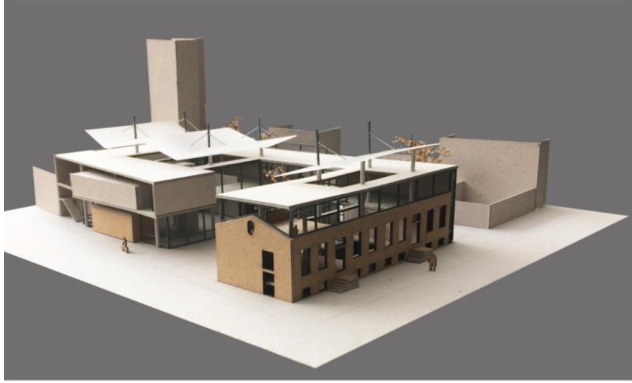
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ VIII

Μουσείο Καπνού στην Ξάνθη

Διδάσκοντες :

Πάνος Εξαρχόπουλος Επικ. Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος Επικ. Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Εικόνα 29

Εικόνα 30

Σε κάθε περίπτωση επιδιώχθηκε η άρση στερεοτύπων και αυτόματων χρήσεων εφησυχασμένων κανόνων και προδιαγραφών, όπως είναι ο ΚΕΝΑΚ, οι μορφολογικοί κανόνες κ.ά., που εφαρμόζονται κατά κόρων σε ιστορικά ευαίσθητα περιβάλλοντα. Κατά την επεξεργασία του θέματος, γεννήθηκαν με άμεσο τρόπο προβληματισμοί ως προς τις κατασκευαστικές επιλογές για τη σύνθεση ενός νέου κτιρίου σε γειτνίαση με το παλιό. Αναδείχθηκε η αδιάρρηκτη σχέση μεταξύ κατασκευής και μορφής, εσωτερικής δομής και εικόνας. Η προϋπόθεση της πρώτης για τη δημιουργία της δεύτερης.

Το να σέβεται κανείς το πνεύμα ενός τόπου, δε σημαίνει αυτομάτως πως αρκείται στην επανάληψη καθιερωμένων μορφολογικών στοιχείων ή στερεοτύπων. Το ενδιαφέρον έγκειται στο να προσδιορίζει κανείς την ταυτότητα ενός τόπου με νέους όρους κάθε φορά. Δεν είναι κάτι εύκολο. Είναι όμως μία διαδρομή που μας πλησιάζει στο άλλο, στο νέο. Αφού πρώτα καταλάβουμε πού πατάμε και πού πάμε.

Οι τόποι δεν είναι πεπερασμένα σύνολα σε αδράνεια. Πιστεύουμε στην ελεύθερη διακίνηση ιδεών και ανθρώπων από τόπο σε τόπο, που είναι άλλωστε και η προϋπόθεση της εξέλιξης των πολιτισμών μέσα στον ιστορικό χρόνο.

Εικόνα 31

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, επίκ. Καθηγητής Τ.Α.Μ.-Δ.Π.Θ.

*οι φωτογραφίες είναι από το προσωπικό αρχείο του Γ.Π.

* Το κείμενο αποτελεί την παρουσίαση της ομιλίας του Γ.Π. στο πλαίσιο της Ημερίδας “**Ξάνθη, η πόλη του καπνού και αρχιτεκτονική κληρονομιά. Από το χθες στο σήμερα**”, που έλαβε χώρα στην Ξάνθη στις 18/10/22, υπό την οργάνωση του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών της Πολυτεχνικής Σχολής Δ.Π.Θ.